

Middeleeuwse agrarische veenontginningen in Zuidoost-Friesland

Dennis Worst is ruim een jaar geleden op de Fryske Akademy gestart met een vierjarig promotieonderzoek naar de chronologie en ruimtelijke diversiteit van de agrarische veenontginningen in het stroomgebied van de Kuinder en Linde tijdens de volle en late Middeleeuwen. Gedurende de Middeleeuwen zijn in Nederland uitgestrekte en woeste veengebieden ontgonnen en in cultuur gebracht. Zo ontstond een typisch landschap met langgerekte kavelvormen die we tegenwoordig kennen als agrarische veenontginningen. Voorbeelden hiervan vinden we in het Lage Midden van Friesland.

Het landschap bij het Fochteloërveen. (Foto Dennis Worst)

Dennis Worst (Elsloo, 1986) studeerde landschaps-geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen, nadat hij eerder, van 2004-2008, een opleiding bos- en natuurbeheer volgde aan de hogeschool Van Hall Larenstein te Velp. (Foto Hoge Noorden)

In vergelijking met West-Nederland is in Friesland nog maar weinig onderzoek gedaan naar de geschiedenis van deze veenontginningen.

Door nieuw en interdisciplinair onderzoek uit te voeren hoopt Dennis Worst bij te dragen aan de kennis over de Friese agrarische veenontginningen.

Het komende jaar is het onderzoek gericht op de reconstructie van het natuurlijke landschap.

Door onderzoek naar het natuurlijke landschap te doen hoopt hij meer inzicht te krijgen in het landschap zoals men dat omstreeks het jaar 1000 kon aantreffen in het stroomgebied van de Kuinder en de Linde. Hiervoor maakt hij gebruik van bodemkaarten, geologische en historische kaarten en de AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland). Ook voert hij zelf grondboringen uit op plekken waar de oorspronkelijke veenlaag nog is aan te treffen; bijvoorbeeld onder kerkheuvels te onder andere Oudeschoot, Rotstergaast en Wolvega. In een laboratorium worden de aangeboorde veenlagen onderzocht. Zo kan

met behulp van de C-14 methode de veengroei gedateerd worden. Verder wordt paleobotanisch onderzoek gedaan naar macroresten (lokale veengroei) en microresten (stuifmeel) waardoor het lokale en regionale landschap in een bepaalde periode is te reconstrueren.

Onder toedoen van de veenontginningen raakte het veenpakket ontwaterd waardoor het veen oxideerde, veraarde en inklonk. Hierdoor is het lang niet altijd mogelijk het Middeleeuwse landschap exact te reconstrueren. De corresponderende veenlaag is immers verdwenen. Het maaveld daalde en de boeren werden gedwongen om verder op te schuiven naar de hogere gedeeltes op het veen. Een ander gevolg was dat het gebied rond circa 1200 kwetsbaar werd voor overstromingen.

Datering van veenontginningen

De Kuinder en Linde – toen nog getijdenrivieren – zetten direct langs de stroomgeul een sliblaag af. Door onderzoek te doen naar de verspreiding en dikte van deze kleilagen hoopt Dennis Worst uitspraken te kunnen doen over de veranderingen in het oorspronkelijke veenlandschap.

Een tweede onderzoekslijn is de datering van de veenontginningen. Zowel de eerste fase dicht langs de rivier als in de secundaire fase toen de dorpen waren opgeschoven naar de hoger gelegen gebieden in het veen. Hiervoor maakt

Dennis Worst gebruik van historische bronnen en archeologisch vondstmateriaal. In het Noordelijk Archeologisch depot in Nuis is scherfmateriaal opgeslagen dat ooit in het onderzoeksgebied is gevonden. Dit materiaal stamt uit de periode van de veenontginningen, maar is nog nooit specifiek gedateerd. Door het vondstmateriaal in samenwerking met een archeoloog te bekijken is het mogelijk een nauwgezette datering te geven. Dergelijk onderzoek, waarin aandacht wordt gevraagd voor de wisselwerking tussen ecologische processen en *man made* ontwikkelingen, is nog niet veel uitgevoerd in Friesland. Dit biedt perspectieven om tot nieuwe onderzoeksresultaten te komen. Het onderzoek wordt gefinancierd door de provincie Fryslân, binnen het *Graduate School*-traject van de Universitaire Campus Fryslân. <

In de rubriek Wurk ûnder hannen schrijven Peter van der Meer (Fryske Akademy), Arjen Dijkstra (Rijksuniversiteit Groningen) en Siem van der Woude (Tresoar) beurtelings over een actueel aspect van de Friese geschiedschrijving.

> Meer weten?

- De master scriptie uit 2012 over de Agrarische veenontginningen in oostelijk Opsterland (900-1700) is te vinden op www.rug.nl/research/kenniscentrumlandschap/mscripties/agrarische_veenontginningen_in_oostelijk_opsterland_d_worst.pdf